

ФИЛОЛОГИЯ ИЛИМДЕРИ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ
PHILOLOGICAL SCIENCES

Эшиев А.М.

АЛЫКУЛДУН АЛГАЧКЫ САЯСЫЙ ЫРЛАРЫ

Эшиев А.М.

ПЕРВЫЕ ПОЛИТИЧЕСКИЕ СТИХИ АЛЫКУЛА

A.M. Eshiev

THE FIRST POLITICAL POEMS BY ALYKUL

УДК: 80/84

Макалада А.Осмоновдун 30-жж. алгачкы ырлары изилдөөгө алынат. Жаш Алыкулдун жаш кезиндеги эл аралык олуттуу саясий темаларда ыр жазуусу, саясий зиректиги, маалыматтуулугу жана эрктүүлүгү ачыкталат. Жаш акындын поэзиясынын тематикасы советтер өлкөсүнүн коммунисттик агит-үгүт идеологиясы менен толук үндөшүп туруусу баса белгиленет.

Негизги сөздөр: жаш акын, фашист, дирижабль, саясат, советтик пресса, коммунист, тема, поэзия, сатира.

В статье исследуются первые политические стихи А.Осмонова 30-х гг. Акцентируются политическая зрелость, информированность и воля совсем еще юного Алыкула, пишущего стихи на важные международные политические темы. Подчеркивается согласованность поэтической тематики молодого поэта с коммунистической агитационно-пропагандистской идеологией страны советов.

Ключевые слова: юный поэт, фашист, дирижабль, политика, советская пресса, коммунист, тема, поэзия, сатира.

This article takes the first political poems of A. Osmonov 30-ies. Highlights the political maturity, awareness and will quite young. By writing poems on important international political topics. Emphasizes the consistency of poetic subjects of the young poet with the Communist agitation and the ideology of the country propagandists' boards.

Key words: young poet, fascist, airship, politics, soviet press, communist, theme, poetry, satire.

А.Осмоновдун «Кызыл учкучтар» (16.07.1933) аттуу ыры мекенди сүйүү, аны коргоо темасындагы алгачкы ырларынан болуп саналат. Ыр 11-12 муундан турган ыр саптарында жазылган. Акындын алгачкы да, кийинки да чыгармачылыгында ушул поэтикалык форма дээрлик басымдуу мүнөзгө ээ экендиги байкалат.

Биз үйрөндүк – **дирижабилди** минүүгө...

Кан майданга – асманда учуп кирүүгө...

Бомбу ыргытып ок жаадырып **фашистке**,

Биз үйрөндүк – газды жара билүүгө... [1]

Алыкул бул ыр саптарын жазганда болгону он сегиз жаштагы кырчындай жаш жигит экен. Бу куракта өспүрүм акын махабат, сүйүү темасын гана айланчыктап жүрүшү керек беле? Гүлгүн курактагы («Түндөгү үн» (12.02.1933), «Таңшыр булбул» (6.05.1935)) боз балага ушундай саясий темасына кайрылып эмне күч келди экен дейсиз да. Бул эмне

30-жж. авторитардык системанын, же антип эмес, мынтип жаз деген буйрукчул «союздун» өкүм үнүнүн зардесиби? Же чын эле ошол он сегиздеги өспүрүм ушинтип ойлоп, ушинтип ыр саптарын тизмектегенге мезгил өзү («Жолдошторум менен» (10.07.1934), «Бакыт талаасы» (5.10.1935)) төп келишип калган беле, же «кечегисин» унутпаган жетилген курактын («Курбуларыма» (18.12.1934), «Биз ленинсиз» (21.09.1935) табийгый эргүүсү беле?

Жаш акында **фашист** деген сөз анын бир катар чыгармаларында кездешет. Башатында кандайдыр бир терс касиет-сапаттык мүнөзү болбогон бирикме, уюм дегендей эле маанини туюндурган бул италиялык сөз ушундай глобалдык эң бир коркунучтуу түшүнүккө айланып калган. Аны, албетте, ошол кездеги күндөлүк кызыл гезит беттеринде жайнап чыгып турган чакан маалыматтардан, макалалардан окуп үйрөнгөнү калетсиз. (Анда коммунисттик идеологиянын күчөгөн доору эмеспи). Демек, ошол 1933-жылы эле **фашист** деген термин советтик прессада эң бир терс ассоциацияны туудурган түшүнүк болуп калыптанган экен. Бирок улуу согушка дагы сегиз жыл бар эле го?

Ооба, акындын бул ырында «Жел кеме бар «Кыргызстан» наамында // Кан майданда – аралашат жалынга // Кызыл учкуч көккө учуруп жөнөгүн, // Сынашабыз – Ворошилов алдында!» деген ыр саптары бар. Демек, «Кыргызстан» аттуу дирижабль ошондо болгон да, аны жаш Алыкул өз көзү менен көрүп, ага зор ишеним менен карап, толкундануу, эргүү менен кабыл алган экен. «Жел кемени» аэропландай согуштук кеме катары түшүнгөнү анын «Бомба ыргытып ок жаадырып фашистке» деген ыр сабынан көрүнөт. Бирок ал түздөн-түз согуштук милдетти аркалай албасы, таамай тийген бир ок аны заматта өрттөп салары дайын экендиги да ырас эле. Канткен ченде да он жетиден араң өткөн өспүрүмгө аты угумдуу «жел кеме» өтө зор таасир калтыргандыгы сезилет.

Зирек акын күндөлүк колдонуудагы *герой, лётчик* өндүү активдүү лексикага кирип калган бөтөн сөздөрдү угуп, окуп жүргөнү боюнча которуп-нетпей (маселен, баатыр, учкуч) эле өзүндөй колдонгон экен. «Сынга өткөрүп – көрсүн жолдош *Влухер!*» деп, айтылуу командарм Блюхерди атап өтөт. Демек, бул ысымды ошентип башкача жазып келишкен экен. *Ворошиловдун, Сталиндин* орфогра-

фиясы туура эле кеткен болууда. Ооба, бул эки фамилиядан ката кетируүгө мүмкүн эмес болчу. Дирижабль деген бөтөн сөз кыргыз тилине ылайыкташтырылып *диржабил* деп ийкемдүү колдонулуптур. Бирок мында кеп - ушул жана башка ырларында бир топ эле саясый, аскердик терминдерди окуп өздөштүрүп, анын маани-маңызын өзүндөй чечмелеп, саясый «кат-сабаты» жетиштүү ачылган өспүрүм жигит жөнүндө болууда. Ооба, кечээги эле тестиер бала эми чондор менен тең аталашып, олуттуу, бир топ кооптуу темада жаңылбай тизгиндешип калган чак экен.

Кызыл жаштар! Бизде жеңиш толкуну,
Кызыл аскер – кайратың бар каныңда...
Ок жаадырса – жан талашса фашистер
Штык менен – жүрөгүнө малгыла!... [2]

Бир ай өтүп-өтпөй үйрөнчүк акын «Жүр жолдоштор» (15.08.1933) ырын жазып, фашист темасын дагы козгоп өтүптүр. Ооба, ошо кездеги советтик пресса фашистердин (тагыраагы - гитлердик нацистердин) алгачкы арийлик жорук-жосундары, нацистик идеологиясы тууралуу маалыматтарды баймабай берип турган көрүнөт. Маселен, Рейхстагды өрттөдү деген шылтоо менен болгар коммунисти Г.Димитровду камакка алуу, бийлик талашкан партайгеносселерин бир түн ичи жок кылуу өңдүү ырайымсыз кылык-жоруктары советтик маалыматтык согуштун көз жаздымынан калбаганы түшүнүктүү. Жаш акын «Бул билегим – жумушчунун билеги! // Ук фашистер, талкан кылат силерди» деп, кызыл аскердик күчтүн күч-кубатын даңазалайт, кеп укпаган «фашистерди» «жоркутуп» кирет. Кыязы, ошондо дүйнө элине гитлердик Германия өтө зор коркунуч экендиги дайын болуп калгандай. Бирок ал кезде Австрия өз ордунда («аншлюс» али жок), Чехия оккупациялана элек кез эле го? Же, бул кызыл прессага ууккан темир канат акындын көрөгөчтүгү беле? Кандай болгон ченде да мына сексен жыл өтүп, ырын окуп отуруп жаш калемдин зирек ойчабытына танданбай койбойсун.

Бирок жаш акын «Ок жаадырса - жан талашса фашистер // Штык менен – жүрөгүнө малгыла!» деп, фашистердин европалык чабытына кабатыр оюн жашырбайт. Ооба, ушул фашизм темасы өспүрүм жигитти бир топ эле түйшөлткөн экен. Караңыз, «Штык менен – жүрөгүнө малгыла!» деген ыр сабындагы сүрөттүк көрүнүштү дагы башка бир жерден көрбөгөн белеңиз? Ооба, кол салбоо тууралуу пактыны одоно бузган Гитлерди кызыл аскер штык менен сайып турган сүрөт өлкө боюнча тарагандыгы белгилүү. Бирок бул 1941-жылкы сүрөт болгон. Анда Алыкул кимден дагы ушундай образдагы композицияны көргөн эле? Туура, ошол 30-жж. эле атактуу Кукрынкысы сүрөтчүлөр ушундай саясый сатиралык сүрөттөрдү байма-бай тартып турушкан. Маселен, Колчак, Деникин, Юденичтин сазайын берген сатиралык шакабалары. Балким, өспүрүм акын ушундай ашкере курч ыр саптарын тайманбай жаратууга москвалык чыгармачыл таламдаштарынан саясий чыгармачыл демөөр алган болуусу мүмкүн.

Мында «Жаш агызчуу» «чүчкүртүүчү» газ келет // Коркунуч жок маски бардыр жаныңда» деген ыр

саптары да кызыгууну туудурабы бышык. Кеп массалык кыргыз салуучу химиялык газ куралы жөнүндө жүрүүдө. Ооба, дүйнөлүк биринчи согушта герман армиясы француздарга каршы иприт аталган газ куралын колдонгон. Өспүрүм акын ошону эскертип жаткандай, бирок «маскаң бардыр жаныңда» деп кооптонгону, албетте, ар бир мекендеш кызыл аскерин чыйралткандыгынан күмөн кылууга болбос.

Жаш акындын “Жаңы катарга (1911-жылы туулгандарга)” (11.11.1933) деген ырынан:

Келишимдүү кенен өскөн далыга...
Жыйырма эки жаш! Мылтык асып салгыла...
Ал жөнөдүк бир курактуу кызылдар!
Воен. Ком, ад бизди тосуп алгыла!... [3]

Бул ырын жазганда да Алыкул 18 жашта экен. Демек, ал кезде 22 жаштагылар гана аскер сабына тура алган да (“**Жыйырма эки** жаш”, мылтык атар убагың”, “Беш атарды беленде”, “Жанга кылыч илебиз”), “Аскер болчу убагы” - атуулдук милдети, “Кызыл **ордин** илүүгө” – мыйзамдуу акылуу кези экен. Ооба, аскердик куракка али жете элек бул акын баланын ырын окуган ар бир (**Жыйырма эки** жаш!”) кыргыз жигитинин (“Кимдин келбейт? Аскерликке келгиси!”) “**ВоенКомаддын**” эшигин жаркын маанайда ачып киргенине күмөн кылууга болбос.

Туткун Телман фашистерди жеңерин
Биз жеңдик деп дүйнөгө даңк берерин...
Фашистерде канды суудай төгүү бар
Теңдик үчүн кастардан көп өлүү бар. [4]

Ооба, фашистик диктатура бийликке келип, немис коммунистеринин башчысы Э.Тельман камакка алынат. Анда нацистик концлагерлер али жок кез. Ушуну ай айлантпай болочок кыргыз акыны билгендей кабатырланып, эртеңкиден үмүт үзбөй оптимизм («Кадимкидей кучакташып көрүшүп // Көзүм жетет бүгүн-эртең келерин») менен караган экен. Бирок гитлердик репрессия күчөгөндөн күчөп бир катар концлагерлерди алмаштырган немис коммунистинин өмүрү кайгылуу аяктары жалпыга маалым. Кийинки «Фашисттерде канды суудай төгүү бар» деген ыр сабын караңыз. Бул “Миллиондор” ыры 1934-жылы жазылыптыр. Туура, фашизм жылдан жылга күчөп отурган, бирок дүйнөлүк аренага чыга элек кез. Кан суудай төгүлө элек кез. Ага дагы төртбеш жылча бар эле. Бирок өспүрүм акын ушуну алдын ала сезип-туйгандай поэзиясында баса белгилеп өткөнүн караңыз. Биз эми он сегизге араң толгон жаш Алыкулдун саясый, патриоттуулук темасындагы ырларына сарасеп салуу менен анын саясый жактан жетилип калгандыгын, поэзиясында актуалдуу теманы орундуу ачып кете алган мүмкүнчүлүгүнө басым жасадык. Балким, поэзиясынын сапаттык деңгээли толук жетиле элек болсо да, ушундай олуттуу темага чап салышы, кесиптештеринде колдоо табышы бүгүнкү күнү да ага болгон жылуу сезимди дагы да күчтөндүрүшү толук ыктымал.

Адабияттар:

1. Осмонов А. Ырлар жыйн. Ф.: Кырмамбас, 1935. 9-21-бб.
2. Осмонов А. Ырлар жыйн. Ф.: Кырмамбас, 1935. 16-18-бб.
3. Осмонов А. Ырлар жыйн. Ф.: Кырмамбас, 1935. 22-26-бб.
4. Осмонов А. Ырлар жыйн. Ф.: Кырмамбас, 1935. 11-13-бб.

Рецензент: к.филол.н., доцент Алымкулов А.А.